

Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądowych w sprawach małżeńskich i odpowiedzialności rodzicielskiej w Unii Europejskiej

1. Wstęp

Zakres rzeczowy właściwości sądów powszechnych w sprawach cywilnych jest ogromny. W jego skład wchodzi sprawy zarówno majątkowe, jak i niemajątkowe. O szerokiej właściwości rzeczowej wydziałów cywilnych sądów powszechnych świadczy przykładowe wyliczenie spraw w art. 17 k.p.c., który zastrzega sprawy o ochronę praw autorskich, roszczenia wynikające z Prawa prasowego, prawa majątkowe, o przedmiocie sporu o znacznej wartości, w których to również występują liczne typy spraw, jak np. o odszkodowanie, o zapłatę, a także sprawy o uchylenie, stwierdzenie nieważności albo o ustalenie nieistnienia uchwał organów osób prawnych czy też z zakresu – zapobiegania i zwalczania nieuczciwej konkurencji do właściwości sądów okręgowych¹. Ponadto występują sprawy należące do właściwości sądów rejonowych, jak chociażby o stwierdzenie nabycia spadku, o dział spadku, zniesienie współwłasności, podział majątku.

Orzeczenia w sprawach małżeńskich, które są jednym z rodzajów orzeczeń w sprawach cywilnych, ogniskują się głównie w postaci wyroków rozwodowych. Sprawy o unieważnienie małżeństwa prawie nie istnieją, nie tylko w Polsce, lecz także w większości krajów

---

¹ Kodeks postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 roku, Dz.U. nr 43, poz. 296, z późn. zm.

Unii Europejskiej ze względu na bardzo ograniczone przesłanki unieważnienia małżeństwa i tym samym trudności w dochodzeniu swych roszczeń, gdyż w wielu przypadkach sądy oddalają powództwo. Zatem wydaje się, że zdecydowanie łatwiej jest spełnić pozytywne przesłanki rozwodowe, a przy braku negatywnych przesłanek rozwodowych sąd orzeka rozwód.

Co do odpowiedzialności rodzicielskiej w grę wchodzi przede wszystkim sprawy opieki nad dzieckiem. Obecny kształt regulacji w prawie polskim nakazuje uwzględnienie w wyroku rozwodowym ustalenia opieki nad małoletnim dzieckiem oraz wysokości alimentów², co ma na celu zarówno jak najlepszą ochronę małoletniego dziecka, jak i uniknięcie kolejnych sporów między byłymi małżonkami już po uprawomocnieniu się rozwodu. W praktyce przyczynia się to głównie do przedłużenia postępowania, a w początkowej fazie po wprowadzeniu nowych przepisów do znacznej liczby szkoleń sędziowskich, gdyż sami sędziowie mieli początkowo problem ze zrozumieniem zamysłu ustawodawcy.

O tym, jak trudne są to sprawy, nie trzeba nikogo przekonywać. Trudność polega przede wszystkim na tym, że decyduje się o fundamentalnych aspektach życia małżonków, a także ich dzieci. Każde rozstrzygnięcie pociąga za sobą skutki nie tylko natury prawnej, ale przede wszystkim wpływa na życie zwłaszcza małoletnich dzieci.

Sprawę komplikuje dodatkowo fakt zawierania związków małżeńskich, posiadania wspólnych dzieci przez obywateli różnych państw³. Jest to zjawisko związane z procesami globalizacji, zwiększeniem mobilności pracowników i migracji ekonomicznej. Zjawisko to występuje coraz częściej, szczególnie w obrębie UE po przystąpieniu Polski i 9 pozostałych państw do Unii Europejskiej, a w późniejszym czasie również Rumunii i Bułgarii. Niemały udział w zjawisku małżeństw mieszanych mają Polacy, dla których otwarcie rynku pracy początkowo w Wielkiej Brytanii i Irlandii, a stopniowo i w innych państwach UE spowodowało masową imigrację do tych krajów. Jednym ze skutków

² Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 roku, Dz.U. nr 9, poz.59, z późn. zm.

³ J. Żarnowski, *Rodzina w czasach cywilizacyjnego przyspieszenia: Europa i Polska 1918–1989*, Kraków 2004, s. 12.

tej masowej migracji stał się wzrost liczby urodzeń dzieci, których rodzice są obywatelami różnych państw członkowskich, oraz wzrost liczby związków małżeńskich mieszanych, a w późniejszym czasie i rozpadu tych związków⁴.

2. Współpraca sądowa w sprawach cywilnych

Integracja europejska w rozlicznych dziedzinach prawa, głównie w prawie pracy, konkurencji, gospodarczym, handlowym, spowodowała konieczność dalszej współpracy w dziedzinach pozostających niejako na uboczu dotychczasowej formuły integracji w ramach UE. Jednakże dość szybko się okazało, że UE nie może pozostawać obojętna na kwestie *stricte* proceduralne związane w szczególności z uznawaniem orzeczeń sądowych.

Jednakże przez długi czas postrzegano kwestie proceduralne jako prawo publiczne regulowane wyłącznie przez państwa członkowskie. Podstawą tego było założenie, iż wymierzanie sprawiedliwości jest jednym z tych atrybutów państwowych, które nie mogą być zbyt nawet na rzecz organizacji międzynarodowej *sui generis*, jaką jest Unia Europejska.

Jak jednak powszechnie wiadomo Unia Europejska przekracza utarte ścieżki, którymi podążają inne organizacje międzynarodowe, tym samym wyznaczając własne trakty legislacyjne. To właśnie traktat z Maastricht, który powołał do życia Unię Europejską, wyznaczył cele nowej organizacji o charakterze międzynarodowym. Wśród szczytnych celów znalazło się „rozwijanie bliskiej współpracy w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych⁵”, a zadaniem, jakie postawiła przed sobą UE, stało się wprowadzenie współpracy sądowej.

Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych znalazła się w III filarze UE, co skazało współpracę na procedurę międzyrządową i przede wszystkim znacznie spowalniający rozwój tych kwestii

⁴ Szerzej o kryzysie rodziny w Europie z bardzo subiektywnego punktu widzenia – *Kryzys rodziny cz.2*, Kościół w Europie 2008, nr 41, s. 1–4.

⁵ Traktat o Unii Europejskiej, Dz.U. z dnia 30.04.2004 r. nr 90, poz. 864.

mechanizm jednomyślności. Ponadto implementacja aktów III filaru pozostawiała dużą swobodę państwom członkowskim, co jak łatwo się domyślić, nie doprowadziło do optymalnej współpracy sądowej.

Dopiero traktat amsterdamski za cel UE postawił sobie „zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa w obszarze wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości⁶”. Cel ten ma być realizowany m.in. przez współpracę sądową w sprawach cywilnych, która od tej pory stała się częścią I filaru, a zatem nastąpiła ogromna zmiana z procedury międzyrządowej na transnarodową⁷. Nowe możliwości legislacyjne spowodowały przyjęcie znacznej liczby rozporządzeń unijnych w zakresie współpracy w sprawach cywilnych. O wyborze formy rozporządzenia zdecydowało przypuszczalnie wymaganie jednolitego stosowania norm w nich zawartych⁸. Tym samym przypięczętowało to odejście od tradycyjnego podejścia do wymiaru sprawiedliwości jako atrybutu władzy państwowej⁹ na rzecz zacieśnionej współpracy w tej dziedzinie przejawiającej się w braku jakichkolwiek modyfikacji.

Problemy wynikające z braku dostatecznej współpracy w sprawach cywilnych skupiały się na zagadnieniach jurysdykcji, wykonywania i uznawania orzeczeń sądowych, doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych, postępowaniu upadłościowym, współpracy przy przeprowadzaniu dowodów, jednego Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego oraz braku jednej sieci sądowej. Do współpracy w sprawach cywilnych włączono również sprawy handlowe¹⁰, a także nieco odmiennie uregulowane sprawy małżeńskie i dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej.

⁶ Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nim akty, Dz.U. z dnia 30.04.2004 r. nr 90, poz. 864.

⁷ M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 180.

⁸ J. Barcz, *Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, Warszawa 2005, s. 846.

⁹ S. Królak, I. Działuk, C. Michalczuk, *Współpraca sądowa w Unii Europejskiej. Akty prawne, uzasadnienia, komentarze*, Warszawa 2006, s. 11.

¹⁰ J. Barcz, *Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości UE. Współpraca policyjna i sądowa w sprawach karnych, polityka wizowa, azylowa i imigracyjna, współpraca sądowa w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 37.

Bazą dla innych aktów prawnych UE w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych stało się Rozporządzenie Rady nr 44/2001 z dnia 22.12.2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych¹¹ zwane Brukselą I. Rozporządzenie reguluje jurysdykcję w zależności od rodzaju sprawy – inna może być w przypadku umów o pracę, z udziałem konsumentów, jeszcze inna w sprawach ubezpieczeniowych. Generalną zasadą jest, iż przepisy Rozporządzenia mają zastosowanie w przypadku, gdy pozwany ma miejsce zamieszkania na terytorium UE. Z kolei wzajemne zaufanie do systemów prawnych państw członkowskich uzasadnia uznawanie orzeczeń sądowych wydanych w jednym państwie członkowskim do innego *ex lege*. Brak uznania orzeczenia może mieć miejsce tylko w przypadkach wymienionych w tymże rozporządzeniu¹².

Spośród pozostałych uregulowań warto wspomnieć także o inicjatywie utworzenia Europejskiego Atlasu Sądowego w sprawach cywilnych, który ma ułatwić znalezienie sądu właściwego dla określonego sporu¹³. Ma on ułatwić mieszkańcom państw UE skuteczne dochodzenie swoich sporów przed sądami państw Unii Europejskiej.

3. Jurysdykcja i uznawanie orzeczeń w sprawach małżeńskich w UE

Jurysdykcję właściwą, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich reguluje Rozporządzenie Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach doty-

---

¹¹ Rozporządzenie Rady nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania orzeczeń sądowych i ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.U. UE L 12/2001.

¹² A. Adamek, A. Frań, *Komentarz do Rozporządzenia Rady Nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych*, LEX 2004, s. 14.

¹³ *Ibidem*.

czących odpowiedzialności rodzicielskiej¹⁴ uchylające rozporządzenie nr 1347/2000 („Bruksela II”). Rozporządzenie, które weszło w życie w 2005 r., zwane jest Brukselą II bis.

Ze względu na doniosłość regulowanych kwestii na początku rozporządzenia wymienione są kwestie, których rozporządzenie nie reguluje. Wynika to z możliwych wątpliwości interpretacyjnych. Rozporządzenie nie reguluje zagadnień przyczyn rozvodu, skutki w zakresie prawa własności włącznie z tymi wynikającymi z małżeństwa, innych środków dodatkowych. W zakresie praw własności przysługujących dzieciom rozporządzenie może być stosowane wyłącznie w zakresie ochrony interesów majątkowych dziecka – wyznaczenie osoby wykonującej prawo własności w imieniu dziecka, reprezentacji i zarządu majątkiem dziecka. Rozporządzenie nie ma zastosowania również do spraw dotyczących zabezpieczenia społecznego, imigracji, azylu, edukacji czy zdrowia. Nie stosuje się go również do ustalenia rodzicielstwa ani utrzymania dziecka.

Z kolei w zakresie regulacji Konwencji haskiej z dnia 25 października 1980 r. rozporządzenie ma zastosowanie, gdy dziecko ma zwykły pobyt w państwie członkowskim, a także gdy zapadło orzeczenie w jednym państwie członkowskim i ma być uznane i wykonane w innym państwie członkowskim również w przypadku, gdy dziecko zamieszkuje w państwie trzecim.

Rozporządzenie 2201/2003 ma zastosowanie do „spraw cywilnych odnoszących się do separacji, rozvodu, unieważnienia małżeństwa oraz przyznawania, wykonywania, delegacji, ograniczenia lub pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej”¹⁵. Chodzi tu w zasadzie wyłącznie o rozwiązanie więzów małżeńskich.

Również separacja czy też unieważnienie małżeństwa jest orzekane w praktyce sądowej, chociaż znacznie rzadziej niż ma to miej-

¹⁴ Rozporządzenie Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie nr 1347/2000, Dz.U. UE L 338/2003.

¹⁵ Rozporządzenie Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

sce w przypadku rozwodów. Bez wątpienia trudności w ujednolicaniu przepisów w zakresie prawa małżeńskiego, jak i nawet uznawaniu orzeczeń i ich wykonywaniu wynikają z diametralnie różnych przepisów regulujących kwestie rozwodu, separacji czy nawet unieważnienia małżeństwa. Szczególnie „niebezpieczne” są klauzule generalne stosowane w odpowiednich przepisach często interpretowane diametralnie różnie w zależności od państwa. Wystarczy tu wspomnieć o przesłance „błędu co do osoby” w postępowaniu o unieważnienie małżeństwa. Sąd francuski orzekł, że błędem co do osoby może być ukrycie faktu utraty dziewictwa przed ślubem przez małżonkę. Dopiero gdy o sprawie zaczęły pisać media w wyniku apelacji, wyrok zmieniono¹⁶. Ten jaskrawy przykład pokazuje jak trudno społeczeństwom liberalnej Szwecji uznawać orzeczenia sądowe Francji czy Polski, co zresztą ma także zastosowanie w odwrotnej sytuacji.

Niemniej jednak Rozporządzenie 2201/2003 reguluje właściwość jurysdykcyjną, tryb uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach małżeńskich. Sądem właściwym w sprawach o orzeczenie rozwodu, separacji, unieważnienie małżeństwa jest sąd państwa członkowskiego, na którego terytorium małżonkowie zwykle zamieszkują albo zamieszkiwali ostatnio, gdy jeden z nich nadal tam zamieszkuje. Z kolei gdy wniosek jest wspólny, jest to sąd miejsca zwykłego zamieszkiwania przez 1 z małżonków, a także może to być państwo, w którym wnioskodawca zwykle zamieszkuje w przypadku zamieszkania przez niego przynajmniej przez rok przed złożeniem wniosku albo gdy mieszkał minimum pół roku w tym miejscu i jest obywatelem tegoż państwa, z tym że w przypadku Zjednoczonego Królestwa i Irlandii zamiast obywatelstwa wymagane jest miejsce stałego zamieszkania. Właściwy może być również sąd państwa, którego obywatelami są obie strony, a w przypadku Zjednoczonego Królestwa oraz Irlandii chodzi tu o miejsce stałego zamieszkania¹⁷.

---

¹⁶ M. Nesterowicz, *Błąd co do osoby jako przyczyna unieważnienie małżeństwa (uwagi de lege ferenda)*, Państwo i Prawo 2009, nr 4, s. 22.

¹⁷ Art. 3 Rozporządzenia Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

Przepisy o właściwości stosuje się również w przypadku powództwa wzajemnego. W przypadku braku właściwości państwa członkowskiego na podstawie Rozporządzenia stosuje się przepisy procedury krajowej. Badanie właściwości sądu powinno być przeprowadzone z urzędu. Gdy wytoczono powództwo w jednym kraju, a następnie w innym zawieszają się drugie postępowanie do czasu rozstrzygnięcia przez sąd powództwa pierwszego¹⁸.

Uznanie orzeczeń sądowych w innych państwach członkowskich następuje *ex lege* bez konieczności przeprowadzania postępowania. Natomiast gdy kwestia uznania jest sporna, każda ze stron może wystąpić z wnioskiem o ustalenie czy orzeczenie podlega uznaniu. Są cztery podstawy odmowy uznania: sprzeczność z porządkiem publicznym państwa członkowskiego, w którym wystąpiono o uznanie; pozwanejemu nie został dostarczony dokument wszczynający postępowanie ani dokument równorzędny w czasie, który pozwoliłby mu na przygotowanie obrony, jednakże przesłankę tą stosuje się tylko w przypadku braku możliwości złożenia środka zaskarżenia przez pozwanego. Kolejne dwie przesłanki czerpią z zasady *ne bis in idem*. Zatem gdy zapadło już orzeczenie między tymi samymi stronami niedające się pogodzić z obecnym, zarówno gdy pierwsze rozstrzygnięcie miało miejsce w państwie uznania, jak i w innym państwie, jeśli spełnia warunki uznania. Podstawą odmowy nie może być brak zezwolenia prawa krajowego na rozwód, separację czy unieważnienie małżeństwa¹⁹.

„Sąd uznania” w państwie członkowskim jest związany ustaleniami faktycznymi będącymi podstawą wyroku i badanie pod kątem dopuszczalności uznania nie może zawierać badania merytorycznych kwestii. Ma badać jedynie kwestie dopuszczalności uznania.

W sprawach małżeńskich odnoszących się do orzekania separacji, rozwodu czy unieważnienia małżeństwa w zakresie węzła małżeńskie-

¹⁸ Art. 7 Rozporządzenia Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

¹⁹ Art. 21, 22 Rozporządzenia Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

go nie można mówić o wykonywaniu orzeczeń sądowych. Wykonywanie orzeczeń odnosi się do spraw odpowiedzialności rodzicielskiej.

4. Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej w UE

Sprawy odpowiedzialności rodzicielskiej regulowane są również Rozporządzeniem 2201/2003, które dotyczy w szczególności prawa do opieki nad dzieckiem, kurateli, umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczej lub rodzinie zastępczej, a także zarządu majątkiem dziecka²⁰. Natomiast rozporządzenie nie reguluje kwestii ustalenia ani podważania relacji rodzic – dziecko (uznanie ojcostwa, zaprzeczenie ojcostwa²¹), spraw z zakresu adopcji (decyzji w sprawie adopcji, jej unieważnienia, cofnięcia), a także nazwisk i imion dzieci, usamodzielnienia, powiernictwa i dziedziczenia, środków podejmowanych ze względu na popełnione przestępstwa przez dzieci oraz środków utrzymania. W praktyce szczególnie ten ostatni wyjątek wpływa na zmniejszenie znaczenia rozporządzenia, gdyż większość spraw odnoszących się do dzieci dotyczy alimentów.

Właściwość sądów w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej kształtuje się następująco – generalną zasadą jest właściwość sądu miejsca zwykłego zamieszkania dziecka, gdy ma ono miejsce na terytorium państwa członkowskiego. Modyfikacja właściwości może mieć miejsce w przypadku legalnego przemieszczenia się dziecka z jednego państwa członkowskiego do drugiego – wtedy powództwo o zmianę kontaktów może być wytoczone w poprzednim miejscu zamieszkania, gdy rodzic stale tam przebywa, a drugi rodzic uczestniczy w postępowaniu, nie podnosząc zarzutu niewłaściwości. Kolejną modyfikacją jest przypadek bezprawnego zabrania lub zatrzymania dziecka przez

²⁰ B. Diaz, M. Vasquez, *Europejskie instrumenty współpracy sądowej w sprawach cywilnych. Stan obecny i perspektywy na przyszłość*, Avrio – Eurolaw 2006, nr 5, s. 2.

²¹ W. Sadowski, M. Taborowski, *Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości Unii Europejskiej. Współpraca sądowa w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 65.

jedno z rodziców – tu sąd sprzed zdarzenia zachowuje swoją właściwość.

Może także nastąpić zjawisko „przedłużenia jurysdykcji” – sąd właściwy dla sprawy małżeńskiej jest również właściwy dla spraw z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej, gdy przynajmniej jedno z małżonków posiada odpowiedzialność rodzicielską w stosunku do dziecka, a także małżonkowie, osoby ponoszące odpowiedzialność rodzicielską wobec dziecka uznały wyraźnie lub w inny niebudzący wątpliwości sposób właściwość sądów w chwili wniesienia powództwa w przypadku najlepszego interesu dziecka. Właściwość ta ustaje w przypadku zakończenia postępowania sądowego w sprawie małżeńskiej z każdej przyczyny, także po uprawomocnieniu się wyroku.

Kolejną modyfikacją właściwości jest sytuacja, w której dziecko posiada związki z państwem, w szczególności dotyczy to sytuacji, gdy jedna z osób zamieszkuje w tymże państwie członkowskich czy też gdy dziecko posiada obywatelstwo tego kraju. Także właściwy może być sąd, którego jurysdykcję strony uznały, a leży to w najlepszym interesie dziecka.

W braku możliwości ustalenia miejsca stałego zamieszkania dziecka sądem właściwym jest sąd miejsca, w którym dziecko jest obecne, co również odnosi się do dziecka uchodźcy czy wysiedlonego z kraju pochodzenia z powodu zamieszek. W przypadku braku właściwej jurysdykcji stosuje się przepisy procedury krajowej.

Wyjątkowo sąd może przekazać sprawę do rozstrzygnięcia sądowi innego państwa członkowskiego, gdy uzna, że jest on lepiej umiejscowiony do prowadzenia sprawy w całości lub części i gdy leży to w najlepszym interesie dziecka. Badanie właściwości sądu dokonywane jest z urzędu.

Środki tymczasowe i zabezpieczające mogą być stosowane przez sąd względem mienia i osób, które przebywają w państwie sądu. Może to mieć miejsce również w przypadku właściwości jurysdykcyjnej sądu innego państwa członkowskiego.

Orzeczenia uznawane są *ex lege*, jak ma to miejsce w przypadku orzeczeń w sprawach małżeńskich. Natomiast podstawy nieuznania orzeczeń nieco się różnią. Jeśli chodzi o klauzulę porządku publicznego, dodano interes dziecka, również brak przesłuchania dziecka, brak

poszanowania zasad panujących w państwie uznania, z wyjątkiem spraw pilnych, a także w braku właściwego doręczenia pisma wszczynającego postępowanie (dokumentu równorzędnego), na wniosek osoby, której naruszono jej odpowiedzialność rodzicielską bez wysłuchania tej osoby. Kolejną przesłanką jest analogicznie do spraw małżeńskich późniejsze orzeczenie wydane między tymi samymi stronami później w państwie uznania²². Ostatnią przesłanką jest nieprzestrzeganie procedur umieszczania dziecka w innym państwie członkowskim.

Orzeczenia z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej mogą być wykonywane na wniosek uprawnionego. W przypadku Zjednoczonego Królestwa i Irlandii muszą być zarejestrowane na wniosek uprawnionego w odpowiednim rejestrze²³.

Właściwość miejscowa jest określana na podstawie miejsca zamieszkania pozwanego lub miejsca zamieszkania dziecka. Do postępowania stosuje się przepisy prawa państwa członkowskiego wykonania. Oddać wniosek można wyłącznie z przyczyn uzasadniających nieuznanie orzeczeń, nie może on być także przedmiotem merytorycznej kontroli. Klauzula wykonalności wydawana jest niezwłocznie, a zaskarżyć może ją każda ze stron do sądu znajdującego się w wykazie przekazanym Komisji. Postępowanie toczy się według przepisów krajowych. Termin na wniesienie środka zaskarżenia wynosi miesiąc od doręczenia klauzuli wykonalności, w przypadku zamieszkiwania w innym państwie niż państwo sądu, który klauzulę wydał, termin wnosi 2 miesiące.

Specyficzna regulacja dotyczy kontaktów z dzieckiem. Prawo do kontaktów z dzieckiem przyznane w jednym państwie członkowskim uznaje się i wykonuje w innym państwie członkowskim bez konieczności nadania klauzuli wykonalności ani bez możliwości sprzeciwienia się uznaniu. Wydawane jest odpowiednie świadectwo o prawie do kontaktów z dzieckiem. Może ono zostać wydane w przypadku wysłuchania obu stron, wysłuchania dziecka, a nawet w przypadku wyroku zaocznego, gdy zostały mu doręczone dokumenty i gdy z oko-

²² Brander & Manner Oy, Finlandia, *Urowadzenie dziecka przez rodzica za granicę*, Avrio – Eurolaw 2006, nr 5, s. 6.

²³ Art. 28 Rozporządzenia Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

liczności wynika, że uznał on orzeczenie. Również powrót dziecka wynikający z orzeczenia wydanego w jednym kraju jest uznawany i wykonywany w innym państwie bez konieczności nadania klauzuli wykonalności. Nie można się sprzeciwić uznaniu.

Kwestie alimentacyjne wychodzą poza zakres niniejszej pracy, natomiast ze względu na ich ogromne znaczenie są warte krótkiej wzmianki. Regulowane są odrębnym Rozporządzeniem Rady nr 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych²⁴, zwanym także rozporządzeniem alimentacyjnym, które w całości będzie obowiązywało dopiero w 2011 r. Jest ono dość podobne do przepisów zarówno Brukseli I, jak i Brukseli II bis. Natomiast najważniejszym postanowieniem rozporządzenia alimentacyjnego jest bez wątpienia zniesienie *exequatur* i tym samym wprowadzenie automatycznego uznania orzeczeń w innym państwie członkowskim bez konieczności postępowania ani możliwości sprzeciwienia się uznaniu²⁵. Jednakże procedura ta ma zastosowanie do państw stron Protokołu haskiego z 2007 r.

5. Podsumowanie

Współpraca sądowa w sprawach cywilnych ma duże znaczenie dla obywateli, ale także stałych mieszkańców państw członkowskich Unii Europejskiej. Mimo znacznych różnic w obrębie systemów prawnych, szczególnie w przypadku systemu *Common Law* tak odległego od systemu kontynentalnego, udało się doprowadzić do współpracy w dziedzinie zarówno karnej, jak i cywilnej.

Jeśli chodzi o sprawy cywilne udało się ustanowić przepisy rozporządzeń bezpośrednio i jednakowo skuteczne w każdym państwie członkowskim (poza Danią, która nie chciała zaangażować się w ten rodzaj

---

²⁴ Rozporządzenie Rady nr 4/2009 z dnia 18.12.2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, Dz.U. UE L 7/2009.

²⁵ W. Czaplinski, A. Wróbel, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 2007, s. 6.

współpracy). Ustanowiono liczne reguły dotyczące postępowań cywilnych i handlowych, ale także postępowania upadłościowego, wprowadzono Europejski Tytuł Egzekucyjny, wypracowano reguły doręczania dokumentów sądowych²⁶, współpracy przy przeprowadzaniu dowodów.

Również w sprawach z zakresu małżeństwa i odpowiedzialności rodzicielskiej udało się wprowadzić jednolite przepisy dotyczące jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w tych sprawach. Mimo iż na pierwszy rzut oka mogą się one wydawać nieco zagmatwane i ograniczone do konkretnych spraw, wbrew pozorom ułatwiają skuteczne dochodzenie roszczeń, a w późniejszym czasie i ich uznanie w innym państwie oraz wykonanie. Nie bez znaczenia jest również rozporządzenie alimentacyjne, które w swym zamiarze ma umożliwić skuteczne dochodzenie roszczeń alimentacyjnych w przypadku przebywania zobowiązanego i wierzyciela w innych państwach członkowskich, co w praktyce jest bardzo częste.

Bez wątpienia współpraca sądowa w sprawach cywilnych, szczególnie małżeńskich i rodzicielskich, odgrywa dużą rolę i jest niejako naturalnym etapem integracji europejskiej. Integracja w dziedzinie gospodarczej, w tym w szczególności pracowniczej, spowodowała konieczność nowych rozwiązań prawnych w zakresie transgranicznych sporów cywilnych. W moim odczuciu Unia Europejska poprzez rozbudowaną współpracę sądową podąża za „duchem czasów” wspólnych europejskich multietnicznych społeczeństw.

Bibliografia

- Adamek A., Frań A., *Komentarz do Rozporządzenia Rady Nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych*, LEX 2004.
- Barcz J., *Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, Warszawa 2005.
- Barcz J., *Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości UE. Współpraca policyjna i sądowa w sprawach karnych, polityka wizowa, azyłowa i imigracyjna, współpraca sądowa w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009.

²⁶ J. Ciszewski, *Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych w państwach UE*, Warszawa 2005, s. 4.

- Brander & Manner Oy, Kancelaria prawnicza Turku, Finlandia, *Urowadzenie dziecka przez rodzica za granicę*, Avrio – Eurolaw 2006, nr 5.
- Ciszewski J., *Doręczenie dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych w państwach UE*, Warszawa 2005.
- Czapliński W., Wróbel A., *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 2007.
- Diaz B., Vasquez M., *Europejskie instrumenty współpracy sądowej w sprawach cywilnych. Stan obecny i perspektywy na przyszłość*, Avrio – Eurolaw 2006, nr 5.
- Kenig-Witkowska M., Łazowski A., Ostrihansky R., *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, Warszawa 2008.
- Królak S., Działuk I., Michalczuk C., *Współpraca sądowa w Unii Europejskiej. Akty prawne, uzasadnienia, komentarze*, Warszawa 2006.
- Kryzys rodziny cz.2, Kościół w Europie 2008, nr 41.
- Nesterowicz M., *Błąd co do osoby jako przyczyna unieważnienia małżeństwa (uwagi de lege ferenda)*, Państwo i Prawo 2009, nr 4.
- Sadowski W., Taborowski M., *Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości Unii Europejskiej. Współpraca sądowa w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009.
- Żarnowski J., *Rodzina w czasach cywilizacyjnego przyspieszenia: Europa i Polska 1918–1989*, Kraków 2004.

Ważniejsze akty prawne

- Kodeks postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r., Dz.U. nr 43, poz. 296, z późn. zm.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r., Dz.U. nr 9, poz.59, z późn. zm.
- Traktat o Unii Europejskiej, Dz.U. z dnia 30.04.2004 r. nr 90, poz. 864.
- Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nim akty, Dz.U. z dnia 30.04.2004 r. nr 90, poz. 864.
- Rozporządzenie Rady nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania orzeczeń sądowych i ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.U. UE L 12/2001.
- Rozporządzenie Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie nr 1347/2000, Dz.U. UE L 338/2003.
- Rozporządzenie Rady nr 4/2009 z dnia 18.12.2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, Dz.U. UE L 7/2009.